

Madách és a szülőföld

Beszélgetések Salgótarjában és Balassagyarmaton

Mindenekelőtt köszönöm mindazon személyek és intézmények segítségét, akik lehetővé tették, hogy ez az írás megszülethessen. Köszöntöm azokat is, akik akadályoztak ebben. Mint utólag kiderült, fontos volt az ő működésük is. Kicsit konokabb lettem általuk.

Ez az írás nem tudományos, de nem is irodalmi. Sőt! Még csak nem is szociográfia. Beszélgetések Madáchról. Néhány magnószalag tartalma lesz olvasható itt, melyeket 1982. október 15. és 25. között vettem föl az alcímekben említett városokban. A szöveget nem stilizáltam. A beszélők nevét sem mindig írom ki, nem is mindig tudtam, hogy mi a neve annak, akit megszólaltattam. Nem mindig fontos a név és a briliáns stílus. Inkább az érzelmeket tartom fontosnak...

Nos, nehogy az olvasóban ellenséges érzelmek ébredjenek irányomban, vágjunk inkább bele.

Első helyszínünk, Salgótarján.

BOLYAI GIMNÁZIUM, IGAZGATÓ, az irodájában beszélgetünk.

— Ön szerint ebben a megyében többet tudhatok meg Madáchról, mint másutt?

— Ha a gimnáziumokba megy, meggyőződésem, hogy elsősorban a műről fog képet kapni, és nem az életrajzról. Azok az életrajzi kötetek, amelyek Madáchsal kapcsolatban vannak, sokkal inkább a megye nyugati részében élnek. Madách itt mint érték épül be az emberekbe, de ez az érték nem sokkal mutat túl a tanterven. A lokálpatriotizmussal kapcsolatos remények — szerintem — nem fognak „bejönni.” De ezt helyénvalónak is érzem. Egész irodalmi nevelésünk értékközpontú. Általános emberi érték-, erkölcsi érték- és esztétikai értékközpontú, és nem életrajzi, illetőleg nem lokális.

Salgótarján műemlék nélküli város, kisebb a múltja, ebből következik, hogy kisebb a művészi értelemben vett intellektuális beépültség.

BOLYAI GIMNÁZIUM, az egyik harmadikos osztállyal ülünk a biológiai előadásban.

— Fontos-e nektek, hogy többet tudjatok Madáchról, mint mások, máshol?

— Szerintem az a fontos, amit, csinált, nem az, hogy hol csinálta. Írhatta volna a Tragédiát Bécsben is, az még éppolyan érték lenne, mint így.

— No, azért számomra zavaró volna, ha Bécsben írta volna. Sokkal jobb az, hogy itt írta.

— Csesztvén járva milyen érzéseitek voltak?

— Én ugyan nem voltam, de szerintem nagyon jó érzés lehet ott lenni. Ez ugyanaz, mint hogy a debreceniek büszkéek arra, hogy debreceniek.

— Fontos az, hogy egy országon belül hol él az ember?

— Érettségi után sokan elmegegyünk innen. Ennek megvannak az okai. Továbbtanulás, munka, ilyenek. De egy biztos: jó lesz visszajönni, lesz hová visszajönni. Lesz egy pontja Magyarországnak, lesz egy város, amely visszavár.

— Nem rossz elmenni innen, de mindig nagyon jó visszajönni. Valahányszor olyan helyen vagyok itt a városon belül, ahonnan lehet látni az egész várost, mindig rácsodálkozom, mert nekem nagyon tetszik.

Én nem is fogok tudni elszakadni innen.

— Érdekes, hogy szüleink mennyire másként viszonyulnak a városhoz, mint mi. Végigrohannak az utcákon, és kész.

— Úgy tudom, hogy mostanában foglalkoztatok Az ember tragédiájával. Hogyan van az szerintetek, hogy a Tragédia így kiemelkedik Madách életművéből, sőt a magyar irodalom terméséből is?

— Szerintem Madách élete olyan szakaszba jutott, hogy szinte muszáj volt ezt megcsinálnia. A Tragédiát nem úgy írhatta, hogy neki-ült, hogy most szépen elkezdtem írni, hanem kiszakadt belőle.

— Mi jelent nektek többet: amit az életéről, vagy amit a műveiről tudtok?

— Szerintem az, hogy hol élt, nem befolyásolta őt abban, amit alkotott. Tehát a műve érdekelt minket jobban, mint az élete. Én sem örülök, ha az én életemmel foglalkoznának.

— Szerintem meg a műve szorosan összefügg az életével. Csak külön a művet nem lehet szemlélni, Együtt érdemes nézni a kettőt. Ha megfigyelsz akármilyen irodalomtörténetet, egyik se választja úgy ketté, mint te. De így nem is lenne egy országnak sem irodalma, pedig a világ országokra és földrészekre oszlik.

CSIKOS GYÖRGY, a Petőfi színjátszó szakosztály vezetője.

— Mutattak-e be valamit önök a madáchi életműből?

— Igen. Régen. 20—25 évvel ezelőtt a Civilizátort. Rendkívül nagy hatása volt akkor. Többen voltunk mi is, mint most, és gondolkodtunk rajta, hogy elővesszük a Mózeset, de erre nem került sor. A Tragédiából az Egyiptomi színt sokszor játszottuk. Többek között Madách-évfordulón is. Mindig szoktunk azoknak az íróknak a munkásságával és az életével is külön foglalkozni, akiknek a darabjait játszuk. Természetesen Madách Imrével kapcsolatos is sokat kutattunk. Tudva azt, hogy itt, ebben a megyében élt, itt alkotott, sokkal lelkesebben dolgozott a csapat, mint más szerzők esetében. Ezt nem az udvariasság mondatja velem. Megszállt minket akkoriban Madách szelleme. Tudtuk, hogy kicsit több kötelességünk van vele kapcsolatban, illik mélyebben tisztában lennünk bizonyos motivációkkal, melyek tollát vezették.

— Miért éppen az Egyiptomi színt választották a Tragédiából?

— Mert ez állt hozzánk megvalósítás szempontjából a legközelebb. Hatásában úgyszintén. A vívőerő, a forradalmiság sarkallt minket mindig, ha műsoron volt az Egyiptomi szín. Lehet, hogy ha ma elővinnék a Tragédiát, már másik színre esne a választásunk. Akkor tehát a körülöttünk levő világ is olyan volt, hogy az Egyiptomi színt kellett választanunk.

— Önnek nyilván vannak tapasztalatai a közönség vonatkozásában is. Hogyan él Madách a közönség tudatában?

— Elni él a tudatunkban, persze azért Madách-képről nem lehet beszélni. Vannak néhány mondatos rögzült, beépült információik. „Madách csalódott a feleségében”, „Madách elégedetlen volt a saját sorsával.” Ezeket az átlagintelligens, átlagolvasott ember tudja. Ha megnézi a Tragédiát, tudja, hogy hol épül be Madách személyes csalódottsága. És ez nem lényegtelen tudás, merem mondani.

MADÁCH GIMNÁZIUM, negyedikes lányok. A tornateremben ülünk, engem kivéve mindenki dresszben, melegítőben. Kicsit furcsa helyszín Madáchhoz, de szokjuk lassan.

— Ezen a vidéken élt és alkotott Madách Imre, és nem is akármilyen: világirodalmi jelentőségű műve. Melyik a fontosabb szerintetek: az, hogy a megyétekben született az a mű, vagy a mű maga?

— Mindkettő.

— Szerintem a mű.

— Szóval a kettő elválaszthatatlan szerintem.

— Jó tudni, hogy itt van Balasgyarmat ilyen közel, és ő ott tevékenykedett, és a műve is fenn fog maradni nagyon sokáig.

— Ha Madách szegény szülők gyermeke lett volna, szerintetek befutotta volna ezt a pályát?

— Most már, szerintem nem számítana a társadalmi különbség, de akkor számított.

— Miért nem számítana ma?

— Mert ebben a társadalmi rendszerben mindenki egyenlő.

— Szerintem azért mostanában is számít, hogy kinek van pénze. Akinek pénze van, meg protekciója, az ma is a legjobb helyeken van. Persze művészeti alkotásoknál a protekciót ejteni kell, ott a mű beszél. De nem mindegy, hogyan él a művész, akl a művet alkotja,

— Apoljátok-e névadótok kultuszát?

— Igen. Nagy ünnepek vannak ilyenkor, minden tárgyból Madách-pályázat, meghívják a régi Madách-osokat.

— Éreztek valamit azügyben, hogy nektek esetleg jó lenne valamivel többet tudni Madáchról, mert éppen itt éltek?

— Érezzük ezt mi is, de tanáraink is többet foglalkoznak az idekötődő írőkkel. Szerencsére nagyon jó magyartanárok vannak a suliban.

— Láttátok már Az ember tragédiáját?

— Szerettük volna megnézni. Szerveztünk rá autóbuzos utat, de nem kaptunk jegyet. Utána meg — úgy halljuk — megbukott a darab. Legalábbis lekerült műsorról. Az ideén újra megy. Majd most megnézzük.

(Közben kis szünet, másik csoport jön, és a helyszín is megváltozik: a testnevelői szobában üldögélünk asztalon, széken, radiátoron, jelvénytároló szekrényen...)

— Hogy érzitek a kapcsolatot Madách és köztetek?

— Biztos beszéltek már neked a Madách-ünnepségről. Meg a pályázatokról. Szóval így külsőségeiben ez el is van intézve, de — szerintem — a szellemisége nagyon távol van a velünk egykorúaktól. Idősödünk kell, hogy ezt megértsük.

Második helyszínünk Balassagyarmat

NEDELICZKY TERÉZ, népművelő, járási-városi művelődési központ:

— Én Vanyarcon születtem, és ha azt mondják, hogy Veres Pálné, nem nézek furcsán azokra, akik mondják. Domborművét sokszor láttam otthon az evangélikus templomban. Mit tagadjam, általános iskolás koromig járnom kellett erre a helyre elég gyakran. Persze, nem Veres Pálnéről van most szó, de ugye őt Madáchcsal kapcsolatban egyáltalán nem lehet kihagyni. Először tanáraimtól hallottam azt, hogy Veres Pálné kapcsolatban állt Madách Imrével. A kastélya udvarán volt egy fa, és az alatt olvasta fel Madách a Tragédiát. De hol van a fa? A fa nincs sehol, a kastély zetrohad. Legalább tüntették vol-

— A kollégisták sokszor és szívesen üldögélnek ott a Madách-szobor alatt, ami a Bolyai Gimnázium előtt van. És nem azért mondom, mert te itt vagy, de annak idején, amikor vettük Madáchot, valahogy jobb érzés volt oda kiülni, és ott megbeszélni a vele kapcsolatos bajainkat.

— Bár ez furcsa kapcsolat, amiről én beszélek, de kapcsolat. Aki négy évig jól tanult, közösségi ember volt, a tanévzárón Madách-plakettet kap. Ez sem utolsó dolog, ha valaki begyűjt egy ilyet jó munkájáért.

— A tanterv kicsit fellazítja kapcsolatainkat. Nagyon kevés idő jut egy-egy íróra, költőre. Ha Madáchra 3–4 órát ellop a tanárunk, akkor azt mások sínylik meg. Nem tudom, hogyan lehetne ezen változtatni, de kellene, az biztos.

— Sok a diákokban az ok nélküli félelem Madáchtól. Mindenki úgy olvassa a műveit, hogy jaj, ez az, amit nem lehet megérteni. Túlzottan elvontnak hiszik. Nem könnyű olvasni az biztos, de érdemes mindenképpen, a gondolatai miatt.

— Jó ebbe az iskolába járni?

— Igen. Szerintem a legjobb sulis városban. Persze az véletlen, hogy Madáchnak hívják. Mindenesetre kiállunk mellette. Lehet, hogy Madách Imre kicsit távol van, de szeretnénk közelebb kerülni hozzá. Többet tudni róla.

na el a föld színéről, de így romosan mindig gondolatokat ébreszt bennem, és nem a legodaillőbb gondolatokat. A Tragédiát általános iskolás koromban kaptam ajándékba. Azt hiszem, jószüleim vették, vagy én...? Nem ez a lényeg. Kezdtem olvasgatni, de nem értettem. Félre is tettem. Jött a középiskola, és két Madách-óra után kibomlott bennem a madáchi gondolat. Felfedeztem értekeit, összefüggéseit. De bennem is él maig, és az hogy vanyarci vagyok, még pluszként megemeli ezt a sítot. Lehet, hogy ez lokálpatriotizmus. Ha az, büszkén vállalom. A Tragédia mondandóját, mai tartalmát illetően Hegedűs Géza megfogalmazását érzem helytállóknak: erre a műre nem lehet pesszimizmust, se optimizmust ráfogni. Benne van mindaz, ami a művelt főket foglalkoztatta a világ dolgaival kapcsolatosan.

KOVALCSIK ANDRÁS, matematika-fizika szakos tanár, és **FARKAS ANDRÁS** festőművész, rajztanár, grafikus beszélgetése:

F.A.: — Nem szeretem az ünnepeket, tehát én nem a közeledő Madách-évforduló ürügyén beszélélek most, ezt szeretném előrebocsátani. Nem vagyok híve ezeknek a bizánci nagy ceremonális ünnepségeknek, amilyenekre — érzésesen szerint — Madáchcsal kapcsolatosan is készülnek.

K.A.: — De képzős éveinkben mégis te voltál legnagyobb propagátora Madáchnak. Sok-sok Madách-sorozatot rajzoltál, festettél, amatőr színjátszóként játszottál is Madáchot...

F.A.: — No, én nem azt mondtam, hogy nem szeretem... Valóban játszottam is... Lucifert. Én a dolgokat kétkedve fogadom el. Sokat rágódom mindenem. Idő kell, míg egy-egy alkotás eljut hozzám. Ha végül aztán igazán rokonságot érzek valamelyik íróval vagy költővel, akkor folyamatosan, hosszú időn át izgat a téma. Ilyen személyiség számomra Madách Imre. Középiskolában került hozzám közel, ezt nagyszerű tanáromnak, Keresztes Pálnak köszönhetem. Ő írta a felvidéki gimnáziumok 7—8. osztályos irodalomkönyvét... Madách élete is milyen tragikus volt és milyen rövid. Boldogtalan házasság. Fráter Erzsike más típusú ember volt, és sokat jelentett abban a kérdésben, hogy mit gondol Madách a nőről, mit vitt bele ebből a Tragédiába. Én predestinálnak hiszem Erzsikét, a keserű poharat, Egészen másképp alakulhatott volna nélküle a Tragédia, vagy lehet, hogy létre sem jön...

K.A.: — Így tehát nem csoda az, hogy Madách egyénisége vonzódott az ellenpólushoz.

F.A.: — Madách egy befelé élő, beteges ember, Erzsike meg mulató kedvű, életvidám asszony.

K.A.: — Így talán érthető Fráter Erzsík sírján a felirat: „Könnyű ítélni a felületesnek, de nehéz annak, ki a lelkek mélyét kutatja.”

F.A.: — Igen, talán így sommázhathatnánk ezt a gondolatot, hogy ítélni könnyű, de megérteni nehéz.

K.A.: — A Tragédia-illusztrációidat nézve érdekes, hogy mennyit változott szemléleted az idők folyamán. Az első időkben a luciferi kajánság, most meg ezek a letisztultabb, mondandójukban monumentálisabb rajzok.

F.A.: — Amíg az ember fiatal, felületesebb. Ahogy öregszik megérleli az idő. Talán bölcsebb lesz. Mert ballépéseinknek, tévedéseinknek szeretjük ezt a felmentő kifejezést adni. Ne ítéljünk elhamarkodottan! Számomra talán ez a legnagyobb tanulság a Tragédiából. Mindig jobban érik, visz a magyar helyzet is a Tragédia megértése felé. Megtanítja ez a mű szerintem arra a ma magyar emberét, hogy: lassan az agarakkal, ne legyünk telhetetlenek! Kudarccokkal, ballépésekkel, csalódásokkal teljes az élet. Megyünk mindig előre, csak haladásunkban nem árt, ha érzékeljük azt a bizonyos spirált, Nem rózsákkal telehintett út ez. Milyen érdekes dolog ez a mesterművekkel, hogy sok-sok évet végig kell botorkálnunk ahhoz, hogy eljusson a lényegükig. És újra és újra elővéve ezeket a műveket, mindig más oldalukat mutatják... Ez persze azért is van, mert közben öregszik az ember. Maga is változik, él, tapasztal. No, így vagyok én a Tragédiával. Mindig más és más szépségeit veszem észre.

K.A.: — Mit jelent illusztrálni a Tragédiát?

F.A.: — A szó jelentéséből kell kiindulni. Lumen: fény. Fényt gyűjtani. Világosabbá tenni a mű jelentését, nem túlegyéníteni magunkat, hanem alázattal szolgálni a művet.

CSIKÁSZ ISTVÁN irodavezető

— Családomtól, közelebről apámtól kaptam az indíttatást, nagyon korán. Mielőtt tananyag lett volna, én már részleteket tudtam a Tragédiából. Apám dühében sírvafakadt, amikor megtudta, hogy milyen keveset foglalkozunk Madáchcsal az iskolában, 1946-ban láttam a Tragédiát a Nemzeti Színházban. A szereposztás: Adám — Básti Lajos, Éva — Lukács Margit, Lucifer — Major Tamás, Péter apostol — Somlai Artúr. Mondanom sem kell, mekkora hatással volt rám. 1958-ban kerültem Balassagyarmatra. A Palóc Múzeumban kezdtem el munkámat, mint restaurátor. Nagyon érdekes volt az, hogy mindenütt Madáchot láttam. Szoborban, emléktáblán... Később elmentem tanítani, de akkor már megfogott ez a város, megcsapott a levegője. Itt is olyanok a gesztenyefák, mint Zala megyében, vagy a Szilágyi Erzsébet fasorban. De megéreztem, hogy ezek

a kisvárosi emberek mekkora alázattal közelednek egymáshoz... A legnagyobb hatású felfedezés az volt, hogy van itt egy épület, felmehetek az emeletére, a nagytermébe, ahol Madách Fráter Erzsébettel megismerkedett egy megyebálon... Aztán megtudtam azt, hogy Csesztve... Madách krími hársfája... a kastély... Megismerkedtem dr. Szabó Józseffel, aki sokak szerint a világon legjobban ismeri Madáchot. Nemrég engedték el Győrbe, az egész világ leghatalmasabb Madách-gyűjteményével együtt.

Hogy ugorjunk időben, el kell mondjam, hogy ma is rengeteget jelent Madách az életemben. A sors egy különleges területre hívott engem dolgozni. Állami és pártmegbízatásként kaptam a feladatot 1974-ben, hogy egy új típusú intézményt vezessek, a Családi és Társadalmi Ünnepeket Szervező Irodát.

Emocionális pillanatokban vagyok jelen az emberek életében. A házasságkötéseknél, névadókon, temetéseknél. Én minden temetést így fejezek be: hadd mondjam el a Nógrád megyéből a világ fölé növő Madách szavait: „A cél halál, az élet küzdelem, s az ember célja e küzdelem maga.” Az arisztokrata, a földbirtokos Madách, aki ilyen emberien tudott szólni, azoknak az embereknek mondatja ezt velem, akik félig a földben állva élték le az életüket...

DR KALAS GÉZA bíró, jogász.

— Minden első szavak helyett: én Debrecenből jöttem ide. Nem tartom ma sem hazámnak Nógrád megyét. Mindenki tudja, hogy nincs jó véleményem róla. Volt bennem mindenesetre irodalmi érdeklődés még von Hauss, meg az érettségi

dolgozatomat is Madáchból írtam, a debreceni református kollégiumban. Mikor idejöttem, akkor alakult itt egy amatőr színpad. Madách Imre nevét vette fel, és én sok-sok műsorukat szerkesztettem. Madách-műsorokat is. Megismerve műveit kialakult egy meglehetősen egyedi Madách-kép bennem. Én például nem tartom gyenge költőnek. Tudok olyan gyöngyszemeket mutatni, melyek páratlanok a magyar irodalomban. Csak nem érlelte ki a verseit. Régen volt szándékomban a Civilizátor átdolgozása, rá kellett jönnöm azonban, hogy akkor, abban a helyzetben nem lett volna szerencsés Magyarországon Madáchesal foglalkozni. Madách előremutat ebben a műben, egész Adyig. „Dunának. Oltnak egy a hangja” — ezt mondja ki ő is, ráadásul olyan történelmi helyzetben, amikor az üvöltöztük: a körülöttünk élő népek közül legnemesebb, a vezér magyar. Vagy mennyien nem ismerik Madách beszédeit, közéletiségét. Ki tud például humoráról, ami leveleiből sugárzik? Lenne mit tenni az évfordulón. A gumicsontszólamok helyett, például egy Madách-összes kiadás...

SZILÁGYI LAJOSNÉ, 72 éves néni, a balassagyarmati szociális ott-hon lakója.

— A Madách család az én nagybátyámmal, anyám édestestvérével kihalt. Akkor vette fel az én két fiútestvérem a Madách nevet. Ők már csak fölvtették, mert anyám volt Madách-lány, Madách Emma. Dédapám Madách Károly, édestestvére volt a Madách Imrének. A családban az volt a vélemény, hogy ha Madách Imre meg nem házasodik, és ez a házasság nem ilyen szerencsétlen, soha létre nem jött volna a Tragédia. Madách Imrének voltak versei, aztán ez a Mózes, meg mások, de ez mind olyan nulla. Az ember tragédiájához képest, hogy ezekkel csak bikkfairól lehetett volna a nagybátyám. Tehetség okvetlen volt benne, de nem olyan nagy. Kiizzadta ezt magából Csesztvén. Magányban, tudóvészesen. Beteg ember volt ő, elmélázó, gyenge. Nem tudta azt az iramot tartani, amit a felesége elvárt volna tőle. Nem véletlen, hogy az ükanyám, a Majthényi Anna ennyire ellene volt ennek a házasságnak. No, azt már ne mondjam, hogy én mennyire büszke vagyok, hogy a családomból kiűtött valaki a világba. Szelleme, kultusza ápolásáért tehetnénk töb-

bet is. Mióta Aliz néni kimúlt, Csesztve is elhanyagoltabb lesz. Minimális teendő lenne, ha egy ilyen író volt irodalmunkban, hogy legalább az emlékmúzeuma rendben legyen.

AZ UTCÁN. (Férfi és óvodás korú kislánya, kézen fogva.)

— Jó estét kívánok! Nem haragszik, ha kérdezek magától valamit?

— Tessék, de sietünk. Most hozom a gyereket az óvodából.

— Madáchról érdeklődnék...

(Továbbiakban presszóasztalnál beszélgetünk. Madách neve hallatán már nem is siet annyira az apa.)

Apa: — Ha kell ez magának, hogy egy kőműves beszéljen Madáchról, akkor éppen elmondhatom, ami a szívemet nyomja. Csak le meri-e majd írni? Maga dolga, tisztában vagyok vele. Johanna, nem tudod normálisan enni azt a süteményt?

(Kislány egy sarokházzal birkózik, már a szempillája is tejszínhabos.)

— Na, szóval sok nekem kicsikét ez az évfordulódömping. Jövőre lesz, de már maga sem hiába kószál itt a városban. Duzzasztják szépen a Madách-kultuszt. Nem is ismerjük Madáchot. Erre nem gondolnak? Honnan is ismernénk, a gimnáziumon kívül? Leérettségizünk, letudva az irodalom, letudva Madách. Tehát hozzá kéne nőnünk, hogy érezhessük: mi az ő szellemében gondolkodunk. Pedig az írók, az irodalom célja szerintem az, hogy: kicsikhez hajolni, hogy magasodjon.

— Pardon, pardon, mit mondott az elején? Hogy egy kőműves?

— Tudom mire gondol. Őt évet végeztem teológián. Család van, pénz kell, kész, vége, felejtjük el.

— No, de az olvasót sem lehet etetni, tudja. Hol hiszik el nekem, hogy ez egy átlag magyar kőműves dumája?

— Igen, igen... Én hat éve élek itt. De őszintén mondom, önszorgalomból, meg azért, hogy Balassagyarmaton vagyok, nem tudok ráhangolódni sem Madáchra, sem Mikszáthra. Éppen azért, mert egész nap dolgozom, és ebben a melóban nem lehet istent-embert ismerni, itt dolgozni kell. Munka után én inkább a második világháború újában felszabadult anyagát nézegetem, ami olyan, mint a fagyalt, — csemege. Na, úgyhogy hallgassuk meg inkább a lányomat Madách-ügyben.

— Micsoda, én nem viccnek számom ezt az írást! (Levegő után kapkodok a felindultságtól.)

— Nyugodjon már meg az istenért! Átveszem a szerepét. Majd én meginterjúvolom a lányomat. Düljön hátra nyugodtan, és igya meg a kávéját, mert kihűl.

— Johanna, figyelj kicsit ide! Mi volt Csesztvén, amikor kirándultunk?

— Hát... nagy fa... meg hintaszék.

— Kinek a hintaszéke volt?

— Az íróbácsié.

— Aztán mi volt még?

— Barackot ettünk.

— És mi volt a szoborral?

— Bajusza volt.

— És mit csináltál a szobortól?

— Féltem. Félttem még a közelébe is menni.

— Kik olvassák, amit az a bácsi írt?

— A négerek... meg az eszkimók is....

— Mondd el még, hogy már te is tudsz írni!

— Tudok, csak már leszoktam.

Ez a mondat kissé szíven üt. Ezt az apa észre is veszi. Befejezzük a beszélgetést. Kinn az utcán jut eszembe, hogy apa és lánya még be sem mutatkozott. Most megteszik.

EGYED JÓZSEF ÉS

EGYED JOHANNA.

**LÁNYOK A GEISLER ETA LE-
ÁNYKOLLÉGIUMBAN,** a nevelői szobában ülünk, (Mikes Zsófia, Szabó Erika, Kanyó Beatrix, György Zsuzsa.)

— Harmadikba járunk, óvónői szakközépiskolába, egy osztályba. Ebből egyenesen következik, hogy ugyanaz a magyartanárnok. Szerencsén van, mert tanárnőnk igazán jól, nem szakközépiskolai fokon tanítja a magyart.

— Nem tudtuk, hogy beszélgetni fogunk veled, tehát nem azért mondjuk, mert jót akarunk mondani, de véletlenül éppen most tanuljuk Madáchozt, és sokkal többet foglalkozunk vele azért, mert innen származik.

— Én például a Mózesről írok dolgozatot...

— Én a lírájáról...

— Én a levelezéséről...

— A tanárnő kiadta ezeket a témákat, lehetett választani.

— Az, hogy erre élt, ahol én most, kicsit magasabbra emeli a szemem-

beit, mert van közöm esetleg ahhoz, hogy a művei hogyan élnek majd bennem, meg a gyerekeimbem.

— Nekünk, 17 éveseknek mit jelent Madách érzelmvilága, gondolatai? En persze csak magamról tudok beszélni... Csak a Tragédiát ismerem, még általános iskolás koromban láttam a tv-ben. Nem is néztem végig, csak pár színt. Mikor megismételték, már végignéztem, és eléggé tetszett. Bár nem olyan mű, amit csak úgy egyszerűen meg lehet érteni. Kell tudni, hogy Madách életében mik voltak azok az előzmények, amik miatt megírta ezt a művet. Most, hogy tanuljuk az iskolában a megírás előzményeit, a kérdésselvetések okait, így már sokkal világosabb az egész mű. Például az én feladatomból ezzel kapcsolatban, hogy a Faustot és a Tragédiát összehasonlítsam. Tényleg nagyon érdekelt, amit csináltam, és szívesen csináltam. Érdekes a Faust is, de nekem a Tragédia jobban tetszett. Lehet, hogy azért, mert jobban ismertem. Vannak benne olyan kérdések, amelyek engem is foglalkoztatnak. Mi az ember életének a célja? Mi lesz, hogy ha nem vesznek fel, akkor miért tanultam? Mirek töröm magam? Milyen boldogságok fognak várni az életben? Sokszor kétségbeesett vagyok... Vagy mi lesz a következő évszázadokban? Kiskoromtól fogva foglalkoztat, hogy mi lesz, milyen új találmányok meg ilyesmik lesznek akkor, amikor én már nem élek. Madách mennyit mindent látott előre! Választ kapok kérdéseimre, megnyugszom, erőt nyerek a továbbiakhoz. Szerintem ezt nem akármilyen mű és művész tudja megcsinálni.

**UTCA, FIATAL NŐK EGY CSO-
PORTJA.** 20 és 30 évesek lehetnek. Mint később kiderül, van köztük egy munkás, két adminisztrátor, egy KISZ-titkár és egy kultúros.

— Nem véletlenül dolgozzák fel Madáchozt, és nem véletlenül viszik színpadra. Mert alapvető problémákba mélyed, és alapvető dolgokat boncol. Egyén és egyén, egyén és társadalom viszonya. A kezdet kezdetétől a civilizációig hogy' jelentkeznek ezek a dolgok.

— Szerintem Madáchnál a jó és a rossz az alapvető gondolat, és az élet értelmének a kérdése. Meg a magánéletére is válasz ez.

— Egyszer, — vagy két éve — itt volt a férjem egyik unokatestvére, és átmentünk vele Csesztvére... Va-

lóban nagyon tiszta, csendes környezet volt, és egy zárkózott embernek a lakóhelyét láttuk.

— Mi is voltunk ott, de akkor nagy kosz, és rendetlenség volt. Ha volt egy ilyen világraszóló írónk, egy kicsit többet kellene ezzel foglalkozni, vagyis törődni, nem?

— Én nem vagyok benne biztos, hogy ha azt mondom, hogy most megyünk, és megnézzük Madáchat, ugyanannyian eljönnek, mintha azt mondom: megyünk a vidámparkba. Ha meg lasszóval fogom Madáchoz az embereket, annak megint nem sok értelme van.

*

Nem utóhang, és nem konklúzió, nem is magyarázkodás következik. Célom ezzel a munkával az volt,

hogy olyan emberi tudattartalmakat kutassak, melyek erősen kötődnek szülőföldhöz, életteréhez. Ezen belül Madách Imre szülőföldjéhez, és egykori életteréhez. Izgalmas volt az kutatni, hogy egy ember, aki maradandó nyomot hagyott a világ-irodalomban, miféle esztétikai-etikai nyomokban van jelen azon a tájon, ahol élt és alkotott.

Ismétlem: nincs szándékomban semmi tanulságlevonás, összegzés. Egy mondatot mégis: nem lehet teljesen érdektelen elgondolkodnunk a Madáchról elhangzottak kapcsán is nemzeti öntudatunk, értékszemléletünk, illetve a kultúrához, irodalomhoz való viszonyunk problémáiról.

Karácsondi Imre

